

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Фізичний факультет

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан фізичного факультету

Макарець М.В.

16 05 2018 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Інтелектуальні обчислення та аналіз даних

(повна назва навчальної дисципліни)

для здобувачів освітньо-наукового рівня
доктор філософії

галузь знань - 10 природничі науки

(шифр і назва)

спеціальність - 104 фізика та астрономія

(шифр і назва напрямку підготовки)

освітній рівень - **третій (освітньо-науковий)**

освітньо-наукова програма «Фізика та астрономія»

(назва програми)

вид дисципліни **вибіркова**

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2018/2019
Період навчання	2 курс
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі:

(Науково-педагогічні працівники, які забезпечують викладання даної дисципліни у відповідному навчальному році)

Пролонговано: на 2019/2020 н.р. (Оліх О.Я.) «10» 05 2019 р. №21

(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ («____» ____ 20__ р.

(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ («____» ____ 20__ р.

(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2018

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Кафедра інтелектуальних та інформаційних систем**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана
з навчальної роботи

М.О. Мостопалова

«20» 03 2018 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ОБЧИСЛЕННЯ
ТА АНАЛІЗ ДАНИХ**

для здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії»

галузь знань	для усіх галузей, за якими здійснюється навчання в університеті
спеціальність	для усіх спеціальностей, за якими здійснюється навчання в університеті
освітній рівень	третій (освітньо-науковий)
вид дисципліни	вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2018/2019
Рік навчання	2
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	екзамен

Викладач: доктор технічних наук, професор Снитюк Віталій Євгенович

Пролонговано: на 20/20 н.р. () «20» травня 2019 р.
на 20 /20 н.р. () « » 20 р.

КИЇВ – 2018

Розробник: **Снитюк Віталій Євгенович**, д.т.н., проф., професор кафедри інтелектуальних та інформаційних систем

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри інтелектуальних та інформаційних систем

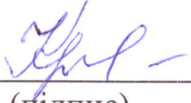

Снитюк В.Є.

Протокол № 4 від 27 грудня 2017 р.

Схвалено науково-методичною комісією факультету інформаційних технологій

Протокол № 5 від 19 березня 2018 року

Голова науково-методичної комісії доцент, к.т.н. Красовська Г.В.
(підпис)

1. Мета дисципліни формування теоретичних знань та практичних умінь з інтелектуальних обчислень та аналізу даних, що необхідно для побудови сучасних інформаційно-аналітичних систем, систем підтримки прийняття рішень та застосування інформаційних технологій у науковій діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань з технологій інформаційної аналітики.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

- 1. Знати:** основні принципи, моделі та математичні методи аналізу даних, а також способи їх реалізації в сучасних пакетах статистичного аналізу.
- 2. Вміти:** здійснювати вибір, розробляти алгоритми аналізу даних та використовувати для цього сучасні мови програмування і програмні системи.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Дисципліна «Інтелектуальні обчислення та аналіз даних» належить до переліку дисциплін вільного вибору. Вона забезпечує професійний розвиток, спрямована на формування концептуальних та методологічних знань у галузі інформаційних технологій, вміння критично аналізувати, оцінювати і синтезувати нові та комплексні ідеї, формулювати задачі та здійснювати їх формалізацію, здійснювати вибір або розробку алгоритмів аналізу даних, аналізувати їх ефективність на основі різних критеріїв. В рамках дисципліни вивчаються основні методи структурної та параметричної ідентифікації невідомих залежностей на основі інтелектуальних обчислень.

4. Завдання (навчальні цілі): набуття знань, умінь та навичок (компетентностей) на рівні новітніх досягнень у комп'ютерних науках, відповідно науково-освітньої кваліфікації «Доктор філософії». Зокрема, розвивати: здатність застосовувати теоретичні та практичні основи методології та технології аналізу даних, реалізовувати алгоритми інтелектуальних обчислень для ідентифікації та оптимізації залежностей в умовах невизначеності, проводити експерименти, аналізуючи якість розв'язків та здійснюючи вибір кращих алгоритмів.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (РН) (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
РН 1.1	Знати основні проблеми та алгоритми попередньої обробки даних	Лекція, практичне заняття	Контрольна робота 1 (60% правильних відповідей), екзамен, активна робота на лекції, усні відповіді	20%
РН 1.2	Знати основні алгоритми кластеризації та відновлення даних			
РН 1.3	Знати методи структурної ідентифікації невідомих залежностей та методи їх параметричної оптимізації			20%
РН 1.4	Знати основи сучасних гібридних технологій аналізу даних та прогнозування			
РН 2.1	Вміти здійснювати вибір та розробку у разі потреби алгоритмів ідентифікації та оптимізації	Лекція, практичне заняття, самостійна робота	Контрольна робота 2 (60% правильних відповідей), екзамен, захист проекту, виконання завдань, винесених на самостійну роботу	20%
РН 2.2	Вміти оцінювати ефективність існуючих та розроблених алгоритмів обробки даних за різними критеріями.			

PH 2.3	Вміти застосовувати технології аналізу даних до розв'язання практичних задач.	<i>Практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>Захист проекту</i>	5%
PH3.1	Обґрунтовувати власний погляд на вибір та розробку алгоритмів обробки даних, спілкуватися з колегами з питань проектування та розробки інформаційно-аналітичних систем, складати письмові звіти			5%
PH4.1	Демонстрація авторитетності, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, послідовна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності.			5%
PH4.2	Відповідально ставитися до виконуваних робіт, нести відповідальність за їх якість			5%

6. Схема формування оцінки.

6.1. Форми оцінювання здобувачів освітньо-наукового ступеня:

- оцінювання впродовж навчального періоду:

1. Активна робота на лекції, усні відповіді: PH1.1, PH1.2, PH1.3, PH1.4 – 5 балів/3 бали;
2. Виконання завдань, винесених на самостійну роботу: PH2.1, PH2.2 – 5 балів/3 бали;
3. Контрольна робота 1: PH1.1, PH1.2, PH2.1, PH2.2 – 15 балів/9 балів;
4. Контрольна робота 2: PH1.3, PH1.4, PH2.1, PH2.2 – 15 балів/9 балів;
6. Захист проекту: PH2.1, PH2.2, PH2.3, PH3.1, PH4.1, PH4.2, – 20 балів/12 балів;

- підсумкове оцінювання: екзамен.

- максимальна кількість балів, які можуть бути отримані: 40 балів;
- рубіжний рівень оцінки на іспиті є 24 бали;
- результати навчання, які будуть оцінюватись: PH1.1, PH1.2, PH1.3, PH1.4;
- форма проведення і види завдань: письмова робота

Для здобувачів освітньо-наукового ступеня, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж критично-розрахунковий мінімум – 20 балів для допуску до повторного складання іспиту необхідно здати контрольні роботи та захистити проект.

Рекомендований мінімум – 36 балів.

6.2. Організація оцінювання:

Обов'язковим є виконання завдань, винесених на самостійну роботу, та модульних контрольних робіт за графіком робочої програми.

У частину 1 входять теми 1 - 3, у частину 2 – теми 4 – 6 у частину 3 – теми 7 – 9. Обов'язковим для екзамену є виконання усіх контрольних робіт та захист проекту до вказаної викладачем дати, перед початком екзаменаційної сесії, згідно навчального плану. Переписування чи перескладання тем не практикується. Дозволяється здача окремих завдань модульних тем у проміжках між написанням модульних контрольних робіт (наприклад, перша тема здається до здачі наступної модульної контрольної роботи у будь-який зручний для викладача та студента час).

Терміни проведення форм оцінювання:

1. Контрольна робота: до 5 тижня навчального періоду.
2. Контрольна робота: до 13 тижня навчального періоду.
3. Захист проекту: до 10 тижня навчального періоду.

У випадку відсутності з поважних причин відпрацювання та перездачі контрольні роботи здійснюються у відповідності до „Положення про організацію освітнього процесу”.

6.3. Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

7. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№	Назва лекції	Кількість годин		
		Лекції	Практичні	Самостійна робота
Частина 1. „Методи попередньої обробки даних”				
1	Тема 1. Препроцесінг даних. Ентропія та кількість інформації. Нормалізація та стандартизація даних. Алгоритми визначення інформативних ознак. Алгоритм «вибілювання входів». Методика «box-counting». <i>Самостійна робота:</i> Для задач дисертаційного дослідження виконати препроцесінг даних, здійснивши їх нормалізацію, стандартизацію, «вибілення». Вибрати інформативні ознаки.	2		8
2	Тема 2. Кластеризація. Постановка задачі та її попередній аналіз. Характеристика методів кластерного аналізу. Алгоритми, що базуються на гіпотезі компактності та лямбда-компактності. Пірамідальні мережі. <i>Самостійна робота:</i> Для задач дисертаційного дослідження виділити групи однорідних об'єктів чи експериментів. Зробити висновки про оптимальну кількість кластерів.	2		12
3	Тема 3. Відновлення даних. Постановка задачі відновлення пропусків у даних. Евристичні методи обробки некомп-лектних даних. Відновлення пропусків значень залежної змінної. Локальні методи відновлення пропусків. Ітераційний метод головних компонент для даних з пропусків. EM-алгоритм. <i>Самостійна робота:</i> Для задач дисертаційного дослідження визначити, чи є наявними всі потрібні дані. Якщо є відсутні дані, то відновити їх та оцінити якість відновлення. Якщо відсутніх даних немає, то згенерувати пропуски та оцінити ефективність пропозованих алгоритмів.	1	2	8
<i>Контрольна робота 1</i>		1		
Частина 2. „Структурна та параметрична ідентифікація невідомих залежностей”				
4	Тема 4. Класичні методи ідентифікації. Метод найменших квадратів. Множинна лінійна регресія. Автокореляція. Мультиколінеарність. Гетероскедастичність. Множинна нелінійна регресія. <i>Самостійна робота:</i>	2		12

	Для даних дисертаційного дослідження побудувати лінійні моделі, оцінити їх адекватність. Перевірити наявність мультиколінеарності та гетероскедастичності.			
5	Тема 5. Нейромережева ідентифікація Парадигми нейромережевого навчання. Ітераційні методи навчання нейромереж. Стохастичне навчання нейромереж. Пряме навчання нейромереж. Мережа зустрічного поширення. Мережі з оберненими зв'язками. <i>Самостійна робота:</i> Для даних дисертаційного дослідження виконати ідентифікацію невідомої залежності з використанням різних нейромереж та виконати порівняльний аналіз точності результату..	2	2	8
6	Тема 6. Еволюційне моделювання та методи самоорганізації Метод групового врахування аргументів. Алгоритми поділу початкової вибірки даних. Генетичний алгоритм. Еволюційні стратегії. Метод деформованих зірок. <i>Самостійна робота:</i> Для задачі дисертаційного дослідження побудувати цільову функції, виконати її оптимізацію та порівняти результати.	2		12
Частина 3. „ Слабко структуровані дані та методи їх обробки”				
7	Тема 7. Обробка нечітко заданих даних Нечіткі відношення та нечітке логічне виведення. Аналіз нечітких експертних висновків. Прийняття рішень в умовах нечіткості. <i>Самостійна робота:</i> Для даних дисертаційного дослідження побудувати моделі у вигляді нечітких продукційних правил та здійснити логічне виведення.	2		12
8	Тема 8. Гібридні методи аналізу даних. Нечіткі нейромережні парадигми. Навчання нечітких нейромереж. Еволюційно-параметрична оптимізація нейромереж. Композиційні методи зменшення невизначеності. <i>Самостійна робота:</i> Для задач дисертаційного дослідження побудувати відповідні нечіткі нейромережі та виконати порівняльний аналіз їх ефективності..	2		12
9	Тема 9. Сучасні методи ідентифікації та оптимізації Мурашині алгоритми та алгоритми рою. Програмування генетичних виразів. Нечіткі системи як універсальні апроксиматори. <i>Самостійна робота:</i>	1		12

Для задач дисертаційного дослідження виконати пошук оптимізованих розв'язків, або побудувати моделі у вигляді нечітких продукційних правил			
<i>Контрольна робота 2</i>	1		
ВСЬОГО	18	4	96

Загальний обсяг 120 годин, в тому числі:

Лекцій – **18 годин**,

Практичні – **4 години**.

Консультації - **2 години**.

Самостійна робота – **96 годин**.

8. Рекомендовані джерела

Основні:

1. Снитюк В.Є. Прогнозування. Моделі, методи, алгоритми. – К.: Маклаут, 2008. – 364 с.
2. Хайкин С. Нейронные сети: Полный курс. – М., СПб, К.: Вильямс, 2006.
3. Luke S. Essential of Metaheuristics. Режим доступу:
<https://cs.gmu.edu/~sean/book/metaheuristics/Essentials.pdf>

Додаткові:

1. Лук'яненко І., Краснікова Л. Економетрика. – К.: Знання, 1998. – 494 с.
2. Люгер Ф. Дж. Искусственный интеллект. Стратегии и методы решения сложных проблем. – М.: “Вильямс”, 2003. – 864 с.
3. Генетические алгоритмы, искусственные нейронные сети и проблемы виртуальной реальности. /Вороновский Г.К., Махотило К.В., Петрашев С.Н., Сергеев С.Н. – Харьков: Основа, 1997. – 112 с.
4. Зайченко Ю.П. Основи проектування інтелектуальних систем. – К.: “Слово”, 2004. – 352 с.
5. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: Пер. с англ. /Дж. – О. Ким, Ч.У. Мьюллер, У.Р. Клекка и др.: Под ред. И.С. Енюкова. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 215 с.
6. Гладун В.П. Растущие пирамидальные сети // Новости искусственного интеллекта. – 2004. – № 1. – С. 30–40.
7. Злоба Е., Яцкив И. Статистические методы восстановления пропущенных значений // Computer Modelling & New Technologies. – 2002. – Vol. 6. – № 1. – Р. 51–61.
8. Литтл Р. Дж. А., Рубин Д.Б. Статистический анализ данных с пропусками. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 336 с.
9. Рутковская Д., Пилиньский М., Рутковский М. Нейронные сети, генетические алгоритмы и нечеткие системы. – М.: Горячая линия–Телеком, 2006. – 452 с.
10. Круглов В.В., Длин М.И., Голунов Р.Ю. Нечеткая логика и искусственные нейронные сети. – М.: Физматлит, 2001. – 224 с.
11. Dorigo, M., and Gambardella, L.M., Ant Colony System: A cooperative learning approach to the traveling salesman problem. IEEE Transactions on Evolutionary Computation, 1(1):53–66, 1997.
12. Ferreira, C., 2001. Gene Expression Programming: A New Adaptive Algorithm for Solving Problems. Complex Systems, forthcoming.